

THEODORAKIS'İN ARDINDAN

MAHİR ERGUN

Bazen bir yılın iki mevsimi dahi birbirinden öylesine farklı olur ki, kış ortasında üşürken, birkaç ay önce yaz sıcağından bunaldığımızı hatırlamayız. Öyle ki, Korkmazgil'in şiirindeki gibi, kırlangıçlar yine çekip gitmiş, yine kaygularla başbaşa kalmıştır. Dört bir taraf karakıştır artık, dört bir taraf soğuk, tipi, palto, gocuk, odun kömürdür; kırlangıçların terk edilmiş yuvaları da olmasa belki yaz mevsimi hiç yaşanmamış sayılacaktır.

Birkaç ay için durum böyleyken, on yıllar, asırlar için nasıl olur? Hafıza kırıkandır, hatıralar da yarıltıcı. Tıpkı karakışta üşüyenin yaz düşleri kurarken kuraklığı, yangınları, susuzluğu, hatta Vedat Türkali'nin anlattığı o plajlardaki karaborsacıları hatırlamaması gibi, geçmişi çoğu zaman, hiç olmadığı gibi hatırlarız. Bunun için hafızayı canlı tutan nesnelere ihtiyaç duyarız, "anıt," anılarımız için... Tıpkı yazdan söz eden kırlangıç yuvaları gibi, hafızanın silinmemesine yardım eder belki. Bu anıt, kimi zaman bir meydanın orta yerindeki koca bir heykelse, kimi zaman meydanın kendisi, kimi zaman bir ulu çınar ağacı, kimi zaman bir hikâye ya da birkaç küçük mısra olabilir.

Fakat bütün bunlar yeterli mi? O heykel yıkılmış, meydana AVM yapılmış, ulu çınar kesilmiş, hikâyelerin, mısraların yazılı oldukları kâğıtlar yakılmış ya da yakılmasa bile çürümeye terk edilmiş olabilir. Taksim bir hafıza alanıdır örneğin, Taksim 1 Mayıs alanıdır, üzerinde döküşülmüş, üzerinde kan dökülmüş, can verilmiştir; ama bugün on beş - on altı yaşındaki çocukların kaç tanesi bunu hatırlıyor?

İşte o zaman bir anlatıcıya ihtiyaç duyarız. O zaman ilkele dönüyoruz demektir: Anıtlar yıkıldığında, yazıtlar silindiğinde, geriye yalnızca söz kalır. Verba volant: söz uçar, öyleyse sözü uçurmayı bilmek gerekir. Şahin uçurur gibi uçurmayı, yedi göğü dolaştırmayı. Böylece söz bize anlatacaktır. Taksim'i Beyazıt'ı, Enver Gökçe'nin dizelerinde anlattığı, hani o kan içindeki yüreklerini çıkarıp, kötünün kafasına çarpanları.

Söz bize anlatacaktır, bir vakitler faşizmin dünyayı nasıl sardığını ve kimilerinin nasıl direndiğini. Acıyı, açlığı, ölümü, yıkımı ve tüm bunların arasında nasıl da bir zafer umudu olduğunu anlatacaktır. Söz bize anlatır, biz de başımızı çevirir şu AVM'lerin, cep telefonu fotoğraflarının ötesine bakarız biraz, bir yerlerden duman tütüğünü görür, dögüşenleri fark ederiz. Esareti ve hürriyeti düşünürüz sonra. Scripta manent: Yazı kalır, ama biz uçmalıyız, geçmişten geleceğe, esaretten hürriyete.

Bugünlerde hatırlayanlardan biri daha öldü. Mikis Theodorakis öldü.

Theodorakis 1925'te Sakız adasında Anadolu bir kadının oğlu olarak doğdu ve '20lerin sürgün hikâyelerini, acılarını, türkülerini dinleyerek büyüdü. 1935'te Danimarkalı Yunan kralı II. Yorgos'un nasıl geri geldiğini, '36 Mayıs'ında Selanikli tütün işçilerinin grevine jandarmanın nasıl saldırıp katliam yaptığını gördü. Yanis Riços'un; bu katliamda ölen bir çocuğun, Tasos Tousis'in anasının, oğlunun ölü bedeninin başucunda söylediği ağıta ithafla yazdığı Epitafios şiirini öğrendi. Avrupa'da faşizmin yükselişine tanık oldu, aynı yılın 17 Temmuzunda İspanya'da Franco darbesini, 4 Ağustos'ta Yunanistan'da Metaksas darbesini, sonra İspanya İç Savaşı'na giden Uluslararası Tugay gönüllüsü Yunanlıları gördü.

15 yaşındayken, hastanede, cepheden gelen yaralılara bakıyordu. 16 Yaşındayken Nazi tankları Atina'ya girdi, Akropol'de gamalı haç bayrağını gördü. Ve bir ay sonra on dokuz yaşında iki gencin, Apostolos Santas ve Manolis Glezos'un (Glezos da geçen yıl öldü) o bayrağı indirdiklerini de. Birkaç ay sonra da Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) ve ardından ona bağlı Yunan Halk Kurtuluş Ordusu'nun (ELAS) komünistlerin öncülüğünde kurulduğunu. Ardından '42 baharında bir İtalyan subayını dövdüğü için tutuklandığında, işkenceyi, tutsaklığı, direnişi, dayanışmayı ve direnişçileri gördü, çıkınca ELAS'a katıldı. 1944 yazında Al-

manlar çekilmeye başlamıştı. EAM kazanıyordu. Ekimde bir grup genç Luftwaffe karargâhına girip silahları çıkardı, aralarında Theodorakis de vardı.

Ardından İngiliz ordusu Atina'ya çıkarma yaptı ve 3 Aralık'ta kraliyet ordusunu Yunanistan'a geri getirdiğinde Atina'da büyük bir protesto gösterisiyle karşılaştı. İngilizler halkın üzerine ateş açtılar, pek çok kişi öldü. Theodorakis oradaydı. On dokuz yaşındaydı, elinde kanlı bir Yunan bayrağıyla barikatlarda görülüyordu.

Bu hadisenin üzerine ELAS Atina'ya müdahale etti ve Almanlar çekilirken bu kez İngilizlerle Yunan direnişçileri arasında Atina Savaşı başladı. Theodorakis yine Atina'daydı. Şubat ayında bir antlaşma imzalandı, bu antlaşma, partizanların silah bırakmasını öngörüyordu. ELAS'ın kurucusu ve en önemli komutanı kabul edilen Aris Veluhtiotis bu antlaşmayı tanımayarak yoldaşı Leon Javellas'la birlikte dağlara çekildi, birkaç ay sonra İngilizler ve onların yönetimindeki yerel unsurlar tarafından pusuya düşürüldüler, başları kesilip elektrik direklerine asıldı.

'46 Baharı'nda ülke, kralcı azınlığın kazanacağı önceden belli olan bir seçime gitti, Atina'da bir protesto gösterisi düzenlendi. Theodorakis de göstericilerin arasındaydı, polis saldırdı, Theodorakis bilincini yitirdi, uyandığında ölümlerle beraber morgda yatıyordu. Ertesi günün gazeteleri gösteride öldüğünü yazdı, bir anlamda yirmi bir yaşındayken ölümü de gördü.

Aynı yılın güzünde Kral Yorgos Yunanistan'a döndü ve '47 baharında, Truman Doktrini'yle birlikte Yunanistan'da komünist avı yeniden başladı. Theodorakis yakalanıp İkaria adasına sürgün edildi, sürgünde geçen birkaç aydan sonra çıkarılan bir aflu Atina'ya döndü, bu arada partizanlar dağlara çekiliyordu, İç Savaş başlamıştı, Theodorakis de onlara katılmak üzereyken yakalandı ve tekrar İkaria'ya, sonra Makronisos'a sürgüne gönderildi. bundan sonraki yıllar, 51'e kadar, dağlarda savaş, adalarda sürgün, işkence ve ölüm yıllarıdır.

Ama Theodorakis bütün bu yıllarda, tıpkı öncesinde de olduğu gibi, türküleri derlemeye, insanları dinlemeye devam etti. Makronisos'ta Yannis Riços'la karşılaştı. Birkaç yıl sonra besteleyeceği Epitafios'un hikâyesini, herhalde burada bizzat ondan dinledi. İleride Theodorakis şarkılarının en güçlü yorumcularından olacak olan Grigoris Bithikoçis'le de Makronisos'ta tanışmıştı. Theodorakis tutsak, Bithikoçis jandarma.

Nihayet Atina'ya döndüğünde, partizanlar yenilmişlerdi. Ülke nüfusunun önemli bir kısmı işgal ve iç savaş yıllarında yok olmuştu, yüz binlerce direnişçi sürgündeydi. O kadar ki iç savaş yıllarında Libya'da sürgünde olanlar dahi asker kaçağı oldukları gerekçesiyle hapsediliyordu.

Takip eden on yıllık süre içinde Theodorakis müzikal çalışmalarıyla adını duyurdu. Hem bir müzik eleştirmeni hem bir bestekâr olarak, Yunan müziğine yeni bir perspektif getiriyordu. Savaşta, sürgünlerde öğrendiklerini, halk müziği geleneklerini, modern biçimde dışa vuran ve çok tartışma açan yeni bir üslup benimsiyordu. Riços'un Epitafios'undaki sekiz şiiri besteleyip, Bithikoçis'le birlikte icra ettiklerinde, Yunanistan daha önce hiç görmediği bir müzikal üslupla karşılaşıyordu.

Bu çok güçlü bir müzikti, o kadar ki 1967 Nisanı'nda Albaylar cuntası yönetime el koyduktan kısa bir süre sonra, Theodorakis plaklarını bulundurmamayı, satmamayı, hatta Theodorakis şarkılarını mırıldanmamayı bile yasaklayacaktı.

Theodorakis, kralın desteğiyle Karamanlis'in seçileceği ve sonradan Perikles kodlu bir hile operasyonu ile kotarılmış olduğu ortaya çıkacak olan 1961 seçimlerinden sonra, Yunanistan'ı faşist cuntanın iktidarına bırakacak olan dönemde, müziğini politik mücadelede, bir tür direniş yöntemi olarak forme etmeyi başarmıştı.

Daha sonra müziklerini yapacağı Kosta Gavras'ın Z adlı filmine esin kaynağı olan, 1963'te Barış Yürüyüşünde sol birlik milletvekili Grigoris Lambarkis'in öldürülmesinden sonra, Lambarkis Gençliği'nin örgütlenmesinde ve yönetiminde sorumluluk alırken de kendinden önceki nesille gençler arasında bir anlatı köprüsü kurabilmeye uğraşmış ve böylece hafızanın diz çökmediğini, sürgünde, işkencede, duvar diplerinde öldürülerek tüketilemediğini göstermişti.

Cunta döneminde geçirdiği tutsaklık süreci boyunca Cunta yönetiminin, Theodorakis'e, kendi yalanlarına ortak olmayı kabul ederse, serbest bırakılacağını ve müziği üzerindeki yasağın da kalkacağını vaat etmesinin ardındaki sebep de budur.

Theodorakis müziğinin, yaşanmışlık ve mücadeleden gelen gücünü anlamak için cuntanın yıkılmasının ardından 1974'te Karaiskakis Stadı'ndaki ünlü konserine bakmak bile yeter.

Bu yıllardan sonra da, Theodorakis hafızayı canlı tutmaya devam etti. Örneğin savaş yıllarını Avus-

turya'da Mauthausen toplama kampında geçiren ozan İakovos Kambanellis'in şiirlerinden yaptığı besteleri temel alan Mauthausen Üçlemesi ve 1988'de Mauthausen toplama kampında on binlerce kişinin katılımıyla gerçekleşen konser bu Nazi kamplarının yalnızca birer işkence kampı değil ama aynı zamanda birer direniş kampı da olduğunu hatırlatıyordu.

Theodorakis gibi hafıza insanların ölümü işte bu yüzden büyük kayıptır. Mauthausen kampı örneğin, yıllardır durduğu yerde duruyor, bir gün yıkılıp yerine toplu konut yapılabilir ya da birkaç asır daha öylece durabilir. Orada ne olduğunu tamamen unutabiliriz ya da öğreneceğimiz kitaplar da bulunabilir. Gelgelelim, ancak o günleri hatırlayan birinin yürekte söylediği türkü, bize Andonis'in merdivenlerde nasıl dayandığını hissettirebilir.

Sözümüzü bitirirken, Theodorakis'in Mezbaha (To Sfageio) ve İki Kişiyiz (Eimaste Dyo) şarkılarının sözlerini aktaralım. Bunlar 1968'de, Lambrakis Gençliği önderlerinden Andreas Lendakis'e ithafen yazılmış olan Andreas'ın Şarkıları'ndan ikisidir. Theodorakis ve Lendakis'in hücreleri birbirine bitişiktir ve aralarındaki duvardan mors alfabesiyle haberleşirler. ○

mezbaha

yazıhanede dayak günortasında
darbeleri sayıyorum, ölçüyorum akan kanı
kasaplık dana gibi kapanmışım mezbahaya
bugün sen, yarın ben.

vuruyorlar andrea'ya akşamleyin taraçada
darbeleri sayıyorum, ölçüyorum acıyı
tekrar buluşacağız biz duvarın arkasında
tak tak sen, tak tak ben.
demek istediğimiz şu dilsiz lisanda
sağlam duruyorum, iyi dayanıyorum.

yüreklerimizin içinde başlar bir bayram
tak tak sen, tak tak ben.

kekik kokardı mezbahamız
ve kızıl gökyüzü hücremizde.

iki kişiyiz

iki kişiyiz, iki kişiyiz
sekiz oldu saat
ışığı kapat
kapıda gardiyan
yine gelecekler akşam
biri önde, biri önde
arkasında hepsi takipte
sessizlik sonra
ve ardından o aynı bilindik hikâye
vururlar iki kere
vururlar üç kere
vururlar bin on üç kere
acı çekersin, acı çekerim
ama asıl büyük acıyı çeken kim
bir zaman gelip anlatacak bize
iki kişiyiz
üç kişiyiz
bin on üç kişiyiz
zamanın sırtına binmişiz
zamanla
yağmurla
kan pıhtılaşır yarada
bir çivi olur acı
intikamcı
kurtarıcı
iki kişiyiz
üç kişiyiz
bin on üç kişiyiz

(Şiirleri Yunancadan çeviren: M.E)